

novembra 1991. obrađuje poglavlje „Ma neka, ne mora se Slavonija držati“ (496–522), sa navođenjem zločina hrvatskih snaga (mali logori smrti) i srpskih dobrovoljačkih jedinica, koje otvara i problem dometa prvobitnih planova o zaštiti srpskih etničkih prostora u Hrvatskoj, što se četiri godine kasnije završilo padom Krajine i masovnim iseljavanjem Srba sa ovog područja. Sudbina Jovana Raškovića, kao i cele njegove porodice tokom 20. veka, paradigmatično je postavljena na završne stranice ovog poglavlja, kao svojevrsno dublje objašnjenje uzroka srpsko-hrvatskog sukoba i psihologije srpskog stanovništva u Hrvatskoj, koje je u prošlosti bilo objekat višestruko ponovljenih progona i genocida, što je u mnogome odredilo i njegovu reakciju na početku rata 1991. godine. Knjiga sadrži i registar ličnih imena (523–538), kao i belešku o autoru (539–540).

Nije lako pisati o raspadu Jugoslavije iz perspektive Srbije koja je na globalnom nivou označena kao uzročnik sukoba koji se završili njenim porazom. Još je teže detaljno opisivati mnoge zločine, posebno one za koje su nedvosmisleno odgovorne srpske snage, a zatim nabrajati i pogibiju srpskih vojnika i oficira na mnogim ratištima u sukobu koji nije imao potpuno jasne ciljeve. Kosta Nikolić nije izbegao da temeljno istraži mnoge događaje, označi glavne istraživačke pravce i otvori mnoge probleme koji će se tek u budućnosti rešavati, jer zahtevaju dodatnu analizu u svetlu izvorne građe svih zaraćenih strana, ali i inostranog faktora.

Za konačne zaključke autora o ratovima u Sloveniji i Hrvatskoj treba sačekati treći tom zamišljene trilogije, ali i posle drugog, koji je najvećim delom posvećen događajnoj istoriji, jasno je da se problematizuje politička odluka o oružanom odgovoru Srbije na odluke secesionističkih republika da po svaku cenu odu iz Jugoslavije u postojećim granicama. Zapravo, u celoj knjizi se predočavaju sve negativne posledice primene strategije bezalternativne upotrebe oružane sile i radikalizacije vojnog sukoba da bi se porazio neprijatelj. Problem masovnog žrtvovanja ljudi za ostvarenje političkih ciljeva tokom čitavog 20. veka tema je jedne druge knjige Koste Nikolića (*Jedna izgubljena istorija – Srbija u 20. veku*), u svetlu čijih zaključaka treba čitati troknjižje *Jugoslavija, poslednji dani: 1987–1992*. Ostaje da se nadamo da će Kosta Nikolić, kao što nas je navikao, ubrzo objaviti i završni tom svoje trilogije, i da će njegov rad podstaći i ohrabriti

novu mlade istraživače da se okrenu temi raspada Jugoslavije, iako taj problem možda nije bio predmet njihovih postdiplomskih studija, primarnih istraživačkih interesovanja i ličnih afiniteta. Vreme će pokazati koliko su ovakve pretpostavke opravdane, mada je odavno potpuno jasno da je racionalno sagledavanje svih problema raspada Jugoslavije svakako jedna od najprioritetnijih tema za srpsko društvo u celini.

Miloš Timotijević

Марко Б. Милетић, АПРИЛСКИ РАТ У ДРАВСКОЈ И ХРВАТСКОЈ БАНОВИНИ: ПРВА ГРУПА АРМИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ У РАТУ 1941, Београд, Институт за савремену историју, 2020, 312.

Institut za savremenu istoriju je početkom 2020. godine odlučio da na konkurs za sufinansiranje novih izdanja kandiduje isključivo najmlađe saradnike i njihove monografije, uglavnom master radove. Jedan od njih je i Marko Miletić, istraživač-saradnik, koji se težišno bavi jugoslovenskom vojnom istorijom u 20. veku.

Miletić se u proteklih pet godina afirmisao radovima iz jugoslovenske vojne istorije, baveći se temama iz istorije Jugoslovenske vojske, a posebno temama iz Aprilskog rata 1941. godine. Taj neobičan i kratak rat aprila 1941, koji je sa istorijske scene odneo Kraljevinu Jugoslaviju, kao posebna i izdvojena celina Drugog svetkog rata na jugoslovenskom ratištu i danas privlači istraživačku pažnju ovdašnje istoriografije. Voluminozno delo generala Velimira Terzića *Slom Kraljevine Jugoslavije* iscrplo je za mnoge decenije gotovo ovu temu, ali protok vremena, nove istorijske okolnosti i značajna građa koja je na raspolaganju istraživačima i dalje pružaju mogućnost da se novim istraživačkim zahvatima javnosti ponude studije o ovom kratkotrajnom ratu.

Knjiga Marka Miletića *Aprilski rat u Dravskoj i Hrvatskoj banovini: Prva grupa armija Jugoslovenske vojske u ratu 1941* jedan je od takvih doprinosa savremenoj srpskoj istoriografiji. Kako su događaji na prostoru kojim je omeđena tema njegovog istraživanja: današnja centralna Hrvatska i Slovenija, često bili predmet spornih tumačenja, tako Miletićevo istraživanje dobija aktuelnost, pre svega zbog novog istraživačkog zahvata, kojim je autor osvetlio mnoge manje poznate događaje na ovom ratištu. On i sam primećuje da je sećanje na Aprilski

rat obeleženo nizom stereotipa. Vojska, koja uopšte nije pružila otpor, izdaja svih i svakoga – samo su neki od njih. Neke stereotype su proizveli savremenici, tvorci velikih pobjeda u Balkanskim i Prvom svetskom ratu i njihovi naslednici, odrastali na toj pobedonosnoj tradiciji, koji nisu bili u stanju da razumeju tako brz slom jugoslovenske države i njene vojske. Da bi sebi objasnili razloge zbog kojih je do toga došlo, oni su često pribegavali stvaranju stereotipa, koji su i danas veoma jaki. Sa druge strane, kasnije su nastajali novi stereotipi pod uticajem političkih ocena komunističke ideologije kao i trendova istoriografije koji su vladali do kraja postojanja socijalističke Jugoslavije.

Uvodeći čitaoca u priču o ratnim događajima na području Dravske i Banovine Hrvatske – današnje Slovenije i Hrvatske, Miletić je dao opsežan uvod u kome je analizirao političke, a potom i vojne prilike na ovom prostoru. On detaljno razlaže ratne planove Jugoslovenske vojske za odbranu ovog pravca, kao i potonje ratne pripreme i planove Trećeg rajha i Italije. Važan deo ovog dela monografije posvećen je jugoslovenskoj praksi utvrđivanja delova budućeg fronta, a što je bila karakteristika ratnih priprema na graničnom frontu u Dravskoj banovini – Sloveniji. Štab utvrđivanja Jugoslovenske vojske koji je rukovodio ovim pripremama, i pored određene sačuvane dokumentacije, uglavnom je fragmentarno obrađivan u ranijim istraživanjima.

Tok Aprilskog rata autor prati „na dnevnoj bazi“, iz dana u dan, analizirajući pripreme obe strane i ratne operacije počevši od 6. aprila sve do 10. aprila, kada je proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u Zagrebu završena prva faza ove ratne kampanje. Posebno je značajno ukazati da je autor obrađio stanje u Dravskoj banovini – Sloveniji posle uspostavljanja NDH, koje je u suštini odvojilo tu jugoslovensku pokrajinu od ostatka Kraljevine i njene prestonice. Na taj način, Dravska banovina je ostala prepuštena sebi i odlukama lokalnih političkih i državnih tela da se rat što pre okonča. Autor zatim analizira po danima drugu fazu koja teče od 11. do 15. aprila, kada je dogovoreno primirje između Jugoslovenske vojske i nemačkog Vermahta. Preostale jedinice ove grupe armija povukle su se u Bosnu. Konačno, u završnim poglavljima Miletić daje pregled događaja vezanih za prestanak otpora i kapitulaciju Jugoslovenske vojske.

Monografija je zasnovana na obimnim autorovim istraživanjima pre svega u Vojnom arhivu u Beogradu i delom u Arhivu Jugoslavi-

je, potom konsultujući značajan broj različitih monografija, studija, članaka i periodike. Posebno ističemo korišćenje objavljene i neobjavljene memoarske i dnevničke građe pojedinih aktera ovih događaja. Sam pogled na impresivnu bibliografiju ove monografije uverava nas da je reč o studioznom istraživanju.

Monografija *Aprilski rat u Dravskoj i Hrvatskoj banovini: Prva grupa armija Jugoslovenske vojske u ratu 1941* u celini predstavlja vrlo važan doprinos savremenoj srpskoj istoriografiji, prevažodno onoj koja se bavi vojno-političkim događajima iz Drugog svetskog rata. Autor je osvetlio niz nepoznatih događaja koji su se odigrali na zapadnom frontu odbrane Kraljevine Jugoslavije aprila 1941, afirmisao herojske postupke jedinica ili pojedinaca iz redova Jugoslovenske vojske, a ukazao na primere izdaje i neadekvatnog ponašanja pojedinih aktera – koje se posebno ogledalo u brzom formiranju Nezavisne Države Hrvatske. Takođe, u pravilan kontekst smestio je držanje slovenačkih političkih krugova u vremenu pre i posle proglašenja te tvorevine, koji je u ovdašnjoj istoriografiji često bio zanemaren ili neadekvatno tumačen.

Da zaključimo o Miletićevoj knjizi: Jugoslovenska vojska sastavljena od „troimenog naroda“ Srba, Slovenaca i Hrvata, kako je to definisano u ranoj fazi postojanja Kraljevine SHS/Jugoslavije, na ovom delu fronta se već trećeg dana rata počela raspadati po nacionalnim šavovima i buniti po istoj osnovi. U pobuni su prednjačili Hrvati. Oni uopšte nisu bili spremni da brane Kraljevinu već su iskoristili nemački prodor za formiranje sopstvene države, dok je još rat trajao i legalna vlada bila u državi. Slovenci, odsečeni od prestonice u Srbiji, ubrzo su počeli da brinu sopstvenu brigu u nastojanju da zaštite Dravsku banovinu, odnosno svoj nacionalni prostor od dva okupatora koji slovenačkom narodu nisu donosili ništa dobro.

Na kraju, u maniru savremenog vojnog istoričara Miletić je ponudio i blok ilustracija, na bazi svog istraživanja u Muzeju novije zgodovine u Ljubljani, na kojima vidimo sekvence iz kratkotrajnog sukoba na području Dravske banovine. On je takođe dao i fotoportrete većine komandanata jedinica Prve grupe armija Jugoslovenske vojske, odnosno kratke biografije trojice najvažnijih komandanata na ovom pravcu (general Milorada Petrovića, Petra Nedeljkovića i Dušana Trifunovića). Rekonstrukcija komandnog kadra ove grupacije data je u prilogima monografije.

Smatramo da će monografija – prvenac Marka Miletića *Aprilski rat u Dravskoj i Hrvatskoj banovini: Prva grupa armija Jugoslovenske vojske u ratu 1941* privući značajnu pažnju u naučnim krugovima koji se bave Drugim svetskim ratom, ne samo u Srbiji već i Sloveniji i Hrvatskoj. Pre svega zbog novih naučnih dometa, a to se vidi i prema prvim reakcijama čitalaca na njeno pojavljivanje. Miletić je tako opravdao trud uložen u monografiju i krenuo putem afirmacije istoričara pred kojim je značajna karijera.

Bojan Dimitrijević

Милош Жикић, АПРИЛСКИ РАТ У МО-
РАВСКОЈ БАНОВИНИ: ПЕТА АРМИЈА
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ У РАТУ 1941,
Београд, Институт за савремену историју,
2020, 344.

U nizu naslova najmlađih kolega kojima je Institut za savremenu istoriju konkurisao januara 2020. za finansiranje kod nadležnog Ministarstva bio je i rukopis mladog saradnika Instituta Miloša Žikića *Aprilski rat u Moravskoj banovini: Peta armija Jugoslovenske vojske u ratu 1941*. Autor se inače afirmisao u proteklim godinama objavljujući radove iz jugoslovenske vojne istorije, baveći se temama iz Aprilskog rata 1941. godine. Njegovi radovi se bave detaljnom deskripcijom događaja na jugoistočnom frontu Kraljevine (današnjoj Srbiji), a posebno se istakao istraživanjem personalija – biografskih podataka starešinskog sastava Jugoslovenske vojske koji je komandovao na ovom frontu.

Monografija Žikića tako je postala još jedan od doprinosa savremenoj srpskoj istoriografiji u nastojanju da se razume kratkotrajni Aprilski rat 1941. godine koji je sa istorijske scene odneo Kraljevinu Jugoslaviju i na njenu teritoriju doneo okupaciju, a potom i višestruki građanski rat. Budući da su događaji na prostoru kojim je omeđena tema istraživanja često bili zapostavljeni u tumačenju Aprilskog rata 1941, istraživanje autora dobija na aktuelnosti pre svega zbog novog istraživačkog zahvata kojim je osvetlio mnoge manje poznate događaje na ovom ratištu.

Dvotomno delo generala Velimira Terzića *Slom Kraljevine Jugoslavije* jeste za mnoge decenije gotovo iscrplo ovu temu, ali protok vremena, nove istorijske okolnosti i značajna neistražena građa koja je na raspolaganju istoričarima omogućavaju da se novim istraživačkim zahvatima jav-

nosti ponude studije o ovoj kratkotrajnom ratu. Ovo se posebno odnosi na događaje na pravcu koji je svojim istraživanjima „pokrio“ Žikić.

Peta armija Jugoslovenske vojske imala je bitnu ulogu prema ratnom planu „R-41“. Ona je trebalo da, zajedno sa trupama Treće armijske oblasti, brani istočni front i tako omogućiti Trećoj armiji da zauzme Albaniju, a ostalim armijama da se nesmetano povuku ka jugu, kako bi se zatim organizovao novi Solunski front sa Grcima i Britancima i tako nastavio rat protiv sila Osovine.

Ovaj deo ratišta, na kome su nemačke snage bile borbeno aktivne od prvog dana agresije na Kraljevinu Jugoslaviju, u značajnoj istraživačkoj meri je bio zapostavljen, jer je primat uvek davan istraživanju vazduhoplovstva, borbama u Makedoniji, događajima koji su prethodili stvaranju Nezavisne Države Hrvatske, političkim okvirima rata i drugim, možda interesantnijim događajima. Štaviše, sećanja i interpretacije aktera na ovaj rat obeleženi su nizom stereotipa. Vojska koja uopšte nije pružila otpor i izdaja – samo su neki od njih. Neke stereotipe su proizvodili savremenici, koji nisu bili u stanju da razumeju tako brz slom jugoslovenske države i njene vojske. Da bi sebi objasnili razloge zbog kojih je do toga došlo, oni su često pribegavali stvaranju stereotipa, koji su i dan danas veoma snažni. S druge strane, kasnije su nastajali novi stereotipi pod uticajem političkih ocena komunističke ideologije i trendova historiografije koji su vladali do kraja postojanja socijalističke Jugoslavije.

Miloš Žikić svog čitaoca uvodi u priču o ratnim događajima na području Moravske banovine – dela današnje Republike Srbije, kroz srazmeran uvod u kome je analizirao organizaciju Jugoslovenske vojske u celini i na tom prostoru, kao i vojne prilike na ovom prostoru. On detaljno razlaže pripreme u zoni odgovornosti Pete armijske oblasti Jugoslovenske vojske za odbranu ovog pravca. Takođe, i ratne pripreme i grupisanje nemačkih snaga za napad na Kraljevinu na tom delu fronta.

Tok Aprilskog rata na području Moravske banovine autor prati na dnevnoj bazi, analizirajući ratne operacije u tri faze. Prva faza je „Nemački napad i otpori“ od 6. aprila pa do 8. aprila. Potom analizira po danima drugu fazu, omeđenu periodom od 9. do 11. aprila, koju je nazvao „Povlačenje“. Sledi treća faza borbenih dejstava „Završne operacije Pete armije“ od 12. do 15. aprila, kada je potpisano primirje i prestanak dejstava. Konačno, u završnom poglavlju Žikić